

ANNA ZGRZEBNIAK – nauczyciel dyplomowany w Zespole Szkół Specjalnych i Placówek Oświatowych w Radomiu. Oligofrenopedagog, logopeda/neurologopeda. Absolwentka Rosyjskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. A.I. Hercena w Petersburgu. Absolwentka studiów podyplomowych na kierunku Stosowana Analiza Zachowania w SWPS w Warszawie. Doradca metodyczny w zakresie kształcenia specjalnego w MSCDN wydział w Radomiu.

UCZEŃ NIEPEŁNOSPRAWNY W WIRTUALNEJ RZECZYWISTOŚCI. WYZWANIA I EFEKTYWNOŚĆ ZDALNEGO KSZTAŁCENIA UCZNIÓW Z TRUDNOŚCIAMI ROZWOJOWYMI W CZASIE PANDEMII COVID-19

ANNA ZGRZEBNIAK

Minął już ponad rok życia z COVID-19 i oswoiliśmy ogromny szok spowodowany poczuciem własnej bezradności. Nadal jednak pozostała niepewność, jak uda się w nowych warunkach kontynuować terapię z uczniami potrzebującymi naszych szczególnych oddziaływań, uważności i zaangażowania. Kształcenie zdalne rozpoczęło się niespodziewanie i mimo podjętych prób powrotu do systemu stacjonarnego trwa nadal, okresowo w wersji hybrydowej. Realizowane było na wszystkich etapach edukacyjnych: w przedszkolach, szkołach, uczelniach wyższych i bardzo trudno określić, kiedy się zakończy, ponieważ czas jego trwania uzależniony jest od sytuacji epidemiologicznej, która ulega dynamicznym zmianom.

Z dnia na dzień zostało przerwane coś, co miało określony porządek, przewidywalność, a ta powtarzalność dawała poczucie bezpieczeństwa. Zburzony został porządek, który miał swój cel, swoją dynamikę, ale przede wszystkim zabrakło tego, co wypełniało przestrzeń między nauczycielem, terapeutą, uczniem, a także rodzicem.

Nie wszyscy nasi uczniowie, a zwłaszcza podopieczni z różnego rodzaju niepełnosprawnościami i trudnościami rozwojowymi zdawali sobie sprawę z zaistniałej sytuacji. Dla niektórych ta przerwa w nauce oznaczała po prostu wakacje, dla innych brak kontaktu z nauczycielem czy kolegami z klasy okazywał się traumatycznym przeżyciem. Dla wielu stwarzał niebezpieczeństwo utraty nabytych z tak dużym wysiłkiem umiejętności.

Po uczuciu niedowierzania przyszedł czas na działanie. Poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, co w sytuacji nowej, niespodziewanej możemy zrobić. Jak działać, aby pomimo fizycznej izolacji członkowie przedszkolnej lub szkolnej społeczności nadal byli blisko siebie?

Dostępne urządzenia cyfrowe, TIK, nowoczesne i ciągle doskonalone rozwiązania technologiczne już dawno zdefiniowały kierunek edukacji zdalnej. Edukacja cyfrowa oraz edukacja *online*, przez wiele lat traktowane jako dodatek do edukacji tradycyjnej w procesie kształcenia specjalnego, stały się nagle

UCZEŃ NIEPEŁNOSPRAWNY W WIRTUALNEJ RZECZYWISTOŚCI. WYZWANIA I EFEKTYWNOŚĆ ZDALNEGO KSZTAŁCENIA UCZNIÓW Z TRUDNOŚCIAMI ROZWOJOWYMI W CZASIE PANDEMII COVID-19

podstawą edukacji systemowej. Szeroka gama narzędzi cyfrowych przeznaczonych do prowadzenia zajęć *online*, platform *e-learningowych*, cyfrowych zasobów edukacyjnych wydawała się stwarzać w tym trudnym okresie ogromne możliwości dla przebiegu zdalnej edukacji, jednak nie zawsze z uwzględnieniem uwarunkowań rozwojowych uczniów niepełnosprawnych.

Niejednokrotnie podejmowano wysiłki zbadań i oceny poziomu przygotowania szkół oraz nauczycieli, uczniów i rodziców do edukacji zdalnej. Już wówczas nie było to zadanie łatwe, m.in. z powodu powolnego włączania cyfrowych technologii edukacyjnych. Przygotowanie oraz realizacja edukacji zdalnej z uwzględnieniem sprzętu, metod, kompetencji cyfrowych w procesie dydaktycznym, jak sugerują wyniki badań, nie były na wysokim poziomie¹. Placówki nie zawsze były przygotowane na wdrażanie nowoczesnych technologii zarówno pod względem sprzętowym, warunków materialnych, jak i niskich kompetencji nauczycieli. W badaniach² 50% ankietowanych uczniów deklarowało, że w szkole, do której uczęszczają na co dzień, nie są wykorzystywane żadne technologie cyfrowe, przy czym ci nauczyciele, którzy je wykorzystywali, najczęściej wyświetlali filmy (także z Internetu) oraz prezentacje multimedialne, zaś rzadziej sięgali po gry, ćwiczenia interaktywne czy quizy.

Technologiczne wyposażenie placówek, dostępność sprzętu oraz sieci Internet w domach, poziom kompetencji cyfrowych nauczycieli i uczniów, dostępność cyfrowych materiałów dydaktycznych, metodyka nauczania *online*, a przede wszystkim szereg kwestii społecznych, związanych z edukacją na odległość sprawiły, że edukacja zdalna stała się bardzo dużym wyzwaniem zarówno dla samych placówek, jak również – a może przede wszystkim – dla nauczycieli, uczniów i rodziców.

Już pierwsze dni, a potem tygodnie pokazały, że sytuacja jest o wiele bardziej złożona, wielopłaszczyznowa niż pierwotnie wszystkim się wydawało. Są bowiem dzieci i uczniowie, którym nie tylko samodzielna praca w tradycyjnej formie przysparza wiele trudności, ale są jeszcze bardziej zagubione, bezradne i niesamodzielne w czasie pracy przy komputerze. Efektywność ich wysiłków podejmowanych również z pomocą rodziców, nie jest duża lub aktywność z użyciem komputera czy laptopa jest wręcz niewskazana z uwagi na tendencje do angażowania się w zachowania autostymulacyjne. Ale występowały też trudności szczególne: w domu brak zestawu komputerowego, brak stabilnego łącza internetowego, utrudniony dostęp do oprogramowania.

Konsekwencją zmiany organizacji nauczania była konieczność modyfikacji indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych. Na nowo zdefiniowano:

- metody i formy pracy z uczniem,
- zintegrowane działania nauczycieli, specjalistów,
- działania wspierające rodziców ucznia,
- zakres współpracy nauczycieli i specjalistów z rodzicami,
- rodzaj i sposób dostosowania warunków organizacji kształcenia do rodzaju niepełnosprawności ucznia, w tym w zakresie wykorzystywania technologii wspomagających to kształcenie.

Dyrektorzy sprawnie określili czas i formę kontaktu z uczniami, narzędzia, sposób przekazywania informacji zwrotnych. Numery telefonów do rodziców, ich adresy mailowe lub informacje określające inne możliwości zdalnego kontaktu ułatwiły podjęcie działań.

¹ Polska szkoła w dobie cyfryzacji. *Diagnoza 2017*, Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego, PCG Edukacja, Librus Sp. z o.o.

² Ptaszek G., Stunża G.D., Pyżalski J., Dębski M., Bigaj M. *Edukacja zdalna: co stało się z uczniami, ich rodzicami i nauczycielami?* Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2020, s. 55.

ANNA ZGRZEBNIAK

Nauczyciele, nauczyciele-terapeuci zostali zobligowani do kontynuowania w czasie epidemii zajęć w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Poza tym cały czas ciąży nich obowiązek realizacji podstawy programowej oraz założeń opracowanych w indywidualnych programach edukacyjno-terapeutycznych. Edukacja zdalna realizowana była zarówno w sposób synchroniczny, jak i asynchroniczny. Zajęcia realizowano poprzez bezpośredni kontakt w czasie rzeczywistym nauczyciela z uczniami i ich rodzicami, najczęściej za pośrednictwem platform do wideokonferencji. Uczniom i ich rodzicom wysyłano zindywidualizowane karty pracy, zadania do wykonania, prezentacje multimedialne zawierające zapis instrukcji wykonania poszczególnych zadań.

W raporcie z badań prowadzonych w ramach projektu „Edukacja zdalna: co stało się z uczniami, ich rodzicami i nauczycielami?” zespół badawczy wykazał, że spośród badanych uczniów 66% miało lekcje prowadzone na żywo *online*. Jednak ten sposób pracy i kontaktu nie był odpowiedni dla wszystkich uczniów i części z nich sprawiał trudności, m.in. w koncentracji, rozumieniu przekazywanej przez nauczyciela wiedzy czy nadążaniu za wykonywaniem zadań. Wśród uczniów uczestniczących w lekcjach prowadzonych na żywo *online* ponad jednej czwartej było się trudno skoncentrować na tym, co mówił nauczyciel (27%) i tyle samo miało trudności z rozumieniem przekazywanej nowej wiedzy (26%). Prawie co piąty uczeń (19%) nie potrafił również wykonywać na czas prac zadawanych do zrobienia w trakcie trwania lekcji³.

W badaniach tych wzięto udział 979 rodziców/opiekunów, z czego co piąty (20%) przyznał, że jego dziecko jest uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych, to znaczy ma orzeczenie o niepełnosprawności lub opinię z poradni psychologiczno-pedagogicznej.

Naukowcy Bailenson i Murphy zwrócili uwagę, że grupowa komunikacja za pośrednictwem multimedialnego przekazu, np. w formie czatów wideo, bardzo różni się od komunikacji bezpośredniej i jest odbierana przez mózg jako nienaturalna. Niecodzienna sytuacja, wymagająca zupełnie innej formy komunikacji, kontaktu edukacyjnego i terapeutycznego, mogła u niektórych uczniów doprowadzić do obciążenia poznawczego i dekoncentracji. Edukacja zdalna wymaga bowiem od uczestnika zdecydowanie więcej zaangażowania. Ze względu na analizę wszystkich komunikatów niewerbalnych, które towarzyszą takiej komunikacji, mnogość bodźców, jakie mózg musi odebrać, przeanalizować i zorganizować, dochodzi do zakłóceń koncentracji oraz zmęczenia. Zjawisko to nazwano *zoom fatigue* (zmęczenie zoomem).

Nie możemy zapomnieć, że priorytetem jest dobrostan i bezpieczeństwo uczniów oraz uwzględnienie ich możliwości psychofizycznych, respektowanie wskazań i zaleceń medycznych dotyczących czasu korzystania z urządzeń, a także uwzględnienie warunków środowiskowych. Wśród dzieci i uczniów są bowiem podopieczni, którzy z uwagi na współwystępujące trudności rozwojowe nie powinni pracować przed tak zwanym ekranem.

Niezależnie jednak od rodzaju niepełnosprawności, poziomu możliwości psychofizycznych, preferencji czy kontekstowo niepoprawnych zachowań, w czasie gdy zajęcia w szkołach były/są zawieszane, także uczniowie niepełnosprawni pracowali *online*.

W pracy z uczniami z potrzebami edukacyjnymi uzależnionymi od rodzaju niepełnosprawności, a w szczególności z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie, należy bazować na ich mocnych stronach. Poprzez praktyczne, aktywne działanie w procesie edukacyjno-terapeutycznym wykorzystywany jest materiał konkretny, wielozmysłowy, a bazą poznania są obserwacja i doświadczanie. W wielu przypadkach istotny jest alternatywny sposób komunikacji oparty o dostępną modalność (bodziec uprzedzający, przedmioty, gest, zdjęcie, obrazek, symbol, etykieta). Stosowanie tylko prze-

³ Ibidem, s. 67.

UCZEŃ NIEPEŁNOSPRAWNY W WIRTUALNEJ RZECZYWISTOŚCI. WYZWANIA I EFEKTYWNOŚĆ ZDALNEGO KSZTAŁCENIA UCZNIÓW Z TRUDNOŚCIAMI ROZWOJOWYMI W CZASIE PANDEMII COVID-19

kazu słownego nie jest dobrą i skuteczną formą przekazu informacji. To wszystko sprawiło, że pedagodzy specjalni byli pełni obaw, jak zorganizować zdalne nauczanie, biorąc pod uwagę te wszystkie uwarunkowania. Kluczem do sukcesu okazała się INDYWIDUALIZACJA, czyli spersonalizowane organizowanie nauczania zdalnego w kontekście każdego ucznia. Rekomendujemy zatem spokój, zdroworozsądkowe podejście do tematu i sytuacji, w której jesteśmy.

Uczeń niepełnosprawny znalazł się w nowej rzeczywistości, często dla niego niezrozumiałej. Podjęcie przemyślanych, ale dynamicznych działań, jak najszybszy kontakt z uczniami i ich rodzicami oraz w miarę możliwości wyjaśnienie trudnej sytuacji pozwoliły na podtrzymanie niezmiernie ważnego kontaktu terapeutycznego. Zorganizowanie oraz realizację procesu edukacyjno-terapeutycznego w tych warunkach ułatwiały:

- wyjaśnienie i zobrazowanie w oparciu o środki wizualne, czym podyktowana jest zmiana sposobu prowadzenia lekcji, zajęć, terapii,
- omówienie, w jaki sposób będzie przebiegać praca – przedstawienie prostych planów aktywności określających kolejność działań, czas, wykorzystywane narzędzia, osoby wspomagające,
- zapewnienie dziecka/ucznia o wsparciu, przypomnienie o możliwości poproszenia o pomoc, dodatkowe wyjaśnienie, odpowiedź,
- określenie czasu, kiedy uczeń/dziecko może porozmawiać z nauczycielem, określenie ram czasowych,
- ustalenie, w jaki sposób zostaną przekazane informacje zwrotne, prace domowe i oceny,
- uwzględnienie preferencji dziecka/ucznia w planowaniu zajęć.

Zapewnienie o naszej obecności, o pamięci i o tym, że nadal uczniowie i ich rodzice, są dla nas ważni, dało wielu z nich poczucie bezpieczeństwa.

W tym trudnym okresie szczególną uwagę i wiele czasu należało poświęcić tym uczniom, którzy na co dzień są wycofani, mniej aktywni, nie mają dobrych relacji z rówieśnikami, aby nie czuli się wykluczeni jeszcze bardziej.

Przed realizacją kształcenia w formie zdalnej lub hybrydowej bardzo ważne było przeanalizowanie przez nauczycieli, specjalistów, terapeutów własnych zasobów informatycznych, umiejętności związanych z postugiwaniem się nowoczesną technologią, dostęp do bazy narzędzi i materiałów dydaktycznych. Należało określić:

- dostępne urządzenia (komputer, telefon, drukarka itp.),
- dostępne materiały do pracy (książki, poradniki, podręczniki, karty pracy, zasoby *online*),
- stabilność łącza internetowego,
- dostępne drogi komunikacji z uczniami i rodzicami (dziennik elektroniczny, rozmowa telefoniczna, Skype, usługa Messenger, grupa na portalu społecznościowym Facebook itp.),
- wsparcie kogoś z domowników ucznia (rodzice, starsze rodzeństwo itp.).

Dobry kontakt z rodzicami ucznia z różnorodnymi potrzebami edukacyjnymi, zapewniający kontynuowanie edukacji i terapii w środowisku domowym, był najistotniejszym czynnikiem warunkującym generalizację kształtowanych umiejętności funkcjonalnych. To skuteczna forma współpracy, zwłaszcza jeśli już wcześniej rodzice otrzymywali od terapeuty wskazówki do pracy w domu, instruktaże, brali udział w spotkaniach zespołów nauczycieli i specjalistów, byli włączani do aktywnego współtworzenia indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego, dzielili się efektami pracy

ANNA ZGRZEBNIAK

w domu, umieszczając spostrzeżenia w zeszytach kontaktów. W warunkach pracy *online* należało na nowo zdefiniować warunki współpracy na poziomie nauczyciel/terapeuta-rodzic. Niezbędne, ale i skuteczne okazało się:

- określenie zakresu współpracy (czy możesz liczyć na wsparcie ze strony rodziców, podzielenie się efektami pracy),
- ustalenie, czy dysponują oni odpowiednią ilością czasu, który mogą poświęcić na realizację zaleceń, współtowarzyszenie dziecku w czasie spotkań *online* (czy praca ta może być realizowana systematycznie, w jakich porach dnia, jak długo?),
- ustalenie sposobu kontaktu, drogi uzyskania informacji zwrotnej,
- ustalenie możliwości technicznych oraz umiejętności w zakresie posługiwania się narzędziami TIK, np.: korzystanie z aplikacji (dyktafon, edytor zdjęć, obsługiwanie poczty e-mail, robienie zrzutu ekranu).

Rodzicom, którzy na czas zdalnego nauczania przejęli funkcję uczenia, można pomóc zaaranżować w odpowiedni sposób przestrzeń, w której dziecko będzie pracować. Taki zabieg ułatwił dziecku koncentrację, był czynnikiem wspomagającym samodzielność i obniżającym poziom niepokoju. Sprzyjał przewidywaniu i zwiększeniu szans na poprawne zachowania, zmniejszał prawdopodobieństwo wystąpienia zachowań niepoprawnych kontekstowo.

W czasie zdalnego nauczania i aranżacji środowiska do pracy w domu ważne okazało się m.in.⁴:

1. Oznaczenie miejsca do nauki w domu (piktogram, napis).

2. Usunięcie dystraktorów, czyli zbędnych bodźców niezwiązanych z uczeniem się (angażujących wzrok, słuch, węch, dotyk, smak), np. niepotrzebne przedmioty, niezwiązane z nauką, odbijające światło płaszczyzny, pachnące rośliny itp.
3. W czasie przeznaczonym na pracę/naukę wyeliminowanie rozmów przez telefon, wyłączenie dźwięku telefonu.
4. Uporządkowanie pomieszczenia, w którym odbywa się nauka dziecka.
5. Zastonienie tego, co może odwracać uwagę dziecka. Rozstawienie parawanu, aby stworzyć dziecku „przestrzeń szkolną”.
6. Umieszczenie w widocznym miejscu planu czynności związanych tylko z nauką: harmonogram, lista, plan zadań na dziś, ale także plan przerw z informacją, co dziecko powinno podczas przerwy w nauce robić (dwie, trzy czynności do wyboru: pamiętaj o możliwości skorzystania z toalety, o częstym myciu rąk).
7. Planowanie czynności na dzień następny w celu przekazania dziecku informacji, co się będzie działo jutro i zapewnienia poczucia przewidywalności i bezpieczeństwa.
8. Ustalenie wymiaru czasu przeznaczonego na naukę.
9. Zapewnienie ciszy i spokoju.
10. Wybór miejsca do wyciszenia i odpoczynku.
11. Ustalenie zasad, ile razy dziecko może podczas lekcji poprosić o przerwę. Określenie, ile trwa przerwa. Mierzenie czasu przy pomocy klepsydry, timera albo stopera.

Ważne, aby przekazywane do realizacji zadania (ćwiczenia, instrukcje), były napisane przyjaznym, prostym językiem, bez specjalistycznych

⁴ McClannahan L.E., Krantz P.J. *Plany aktywności dla dzieci z autyzmem. Uczenie samodzielności*, Instytut Wspomagania Rozwoju Dziecka, Gdańsk 2016.

UCZEŃ NIEPEŁNOSPRAWNY W WIRTUALNEJ RZECZYWISTOŚCI. WYZWANIA I EFEKTYWNOŚĆ ZDALNEGO KSZTAŁCENIA UCZNIÓW Z TRUDNOŚCIAMI ROZWOJOWYMI W CZASIE PANDEMII COVID-19

sformułowań i szczegółów dotyczących realizacji celów. Skutecznym pomysłem jest zapis instrukcji wykonania zadań w formie prezentacji Power Point. Jednym z głównych zadań jest informowanie i podpowiedź rodzicom tego, w jaki sposób i gdzie poszukiwać informacji i materiałów, które mogą wykorzystać w czasie pracy z dziećmi.

Rodzice są gwarantami efektywności podjętych działań. Bez ich wsparcia i zaangażowania w zdalną edukację niczego nie uda nam się zorganizować i wdrożyć. Potraktujmy czas zdalnego nauczania nie tylko jako konieczność realizacji zadań, ale jako niepowtarzalną okazję do nawiązania lub odnowienia kontaktów, głębsze poznanie, czas na rozmowy i wzajemne wsparcie.

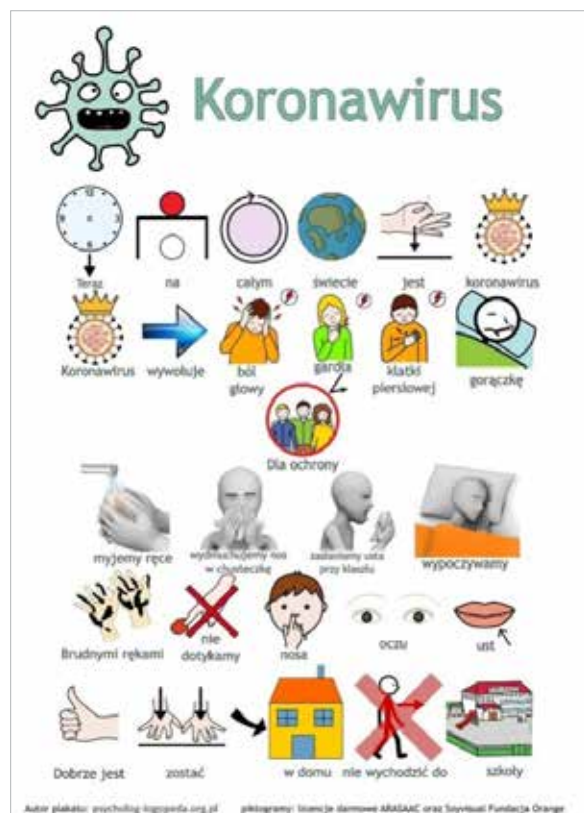
Uwzględniając tempo uczenia się wielu naszych podopiecznych, być może warto skupić się na ustaleniu współpracy na tydzień, a nie każdego dnia. Ważne jest również dostosowanie poziomu trudności zadań, ilości treści, grafiki przekazu do możliwości percepcyjnych każdego ucznia.

Na użytek pracy w domu najwartościowsze okazały się te materiały, które były bliskie dziecku, wzbudzały w nim emocje, angażowały wszystkie zmysły, motywowały do działania. Ważny był również cel realizowanych zajęć, wartość terapeutyczna, określenie, jaką umiejętność w danej aktywności dziecko będzie doskonalić.

Pierwsze ze spotkań zdalnych dotyczyły tematyki związanej z emocjami. Uczniowie określali, jakie emocje towarzyszą im w nowej sytuacji. Spotkanie z uczniem na zajęciach *online* rozpoczynano od rozmowy o tym, co dziecko aktualnie przeżywa: w jakim jest nastroju, jaki jest jego poziom motywacji, czym chciałoby się podzielić. Zagrożenia wynikające z pandemii ilustrowano historyjkami obrazkowymi, autorskimi książeczkami, tablicami komunikacyjnymi – wizualizacja pomogła zrozumieć mechanizm powodujący konieczną izolację, poznać i zapamiętać zasady postępowania zapewniające bezpieczeństwo.

Strona tytułowa książeczki o koronawirusie w polskiej wersji językowej: <https://www.medexpress.pl/uploads/files/20200315-121750-dzieci-koronawirus-poradnik.pdf>
Dostęp 01.04.2020.

Tablica z symbolami AAC ilustrująca zasady bezpieczeństwa związane z Covid-19. Zasoby Internetu.
Dostęp 6.04.2021.

ANNA ZGRZEBNIAK

Planowanie nauki w różnych jednostkach czasowych w oparciu o plan dnia, tygodnia (czynności, hierarchia działań, czyli określanie spraw ważnych, mniej ważnych i tych do wykonania później), plan aktywności ilustrujący wykonanie łańcucha poszczególnych działań zapewniających zrealizowanie umiejętności funkcjonalnej również zapewnił przewidywalność.

Plan aktywności, zasoby własne.

SPRZĘT... ZŁOŚLIWOŚĆ RZECZY MARTWYCH LUB NIEOSIĄGALNY LUKSUS

W obecnych czasach nie zawsze jesteśmy świadomi, że nie każdy uczeń posiada w domu komputer, laptop. Nie wszyscy mają też dostęp do sprawnie działającego Internetu. Warto więc zaplanować takie aktywności, zadania i ćwiczenia, w których bezpośredni dostęp do komputera nie jest koniecznością. Przygotowanie i udostępnianie rodzicom materiałów opracowanych w tradycyjnej, papierowej formie za pośrednictwem określonego, wyznaczonego w szkole sposobu przekazywania pomocy, rozmowa telefoniczna – ułatwiają kontakt z uczniem i jego rodzicami.

CO MOŻE ZROBIĆ NAUCZYCIEL, JAKIE MATERIAŁY MOŻE UDOSTĘPNIĆ UCZNIOM I JAK ZAPLANOWAĆ ZDALNE NAUCZANIE?

Mamy wiele możliwości pracy zdalnej w formie atrakcyjnej dla ucznia niepełnosprawnego. Możemy zorganizować onlinową lekcję, łączyć się z naszymi uczniami poprzez platformy edukacyjne, aplikacje czy komunikatory. Przykładem takiego programu mogą być Teamsy na platformie Office 365, Messenger, Clickmeeting.

Krótkie filmiki, instruktaże, objaśnienia, które za pośrednictwem dziennika elektronicznego, poczty elektronicznej lub komunikatorów prześlemy naszym uczniom, stworzą namiastkę kontaktu. W przygotowanym przez MEN poradniku „Kształcenie na odległość” znajdują się propozycje metod pracy z uczniami z niepełnosprawnością i ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Odbiorcami poradnika są rodzice, nauczyciele i dyrektorzy szkół.

Przykładowe metody pracy z dzieckiem:

- symulacje (naśladowanie rzeczywistości) – dzieci rozwijają swoją inwencję twórczą, umiejętności społeczne i poznawcze,
- metoda mapy mentalnej/pamięciowej – stosowana m.in. w celu usystematyzowania świeżo zdobytej wiedzy lub wizualizacji posiadanych wiadomości,
- muzykoterapia, choreoterapia, metoda małych form scenicznych.

Na udostępnionej szkółom Zintegrowanej Platformie Edukacyjnej www.epodreczniki.pl zostały zamieszczone różne materiały edukacyjne, przeznaczone dla uczniów na wszystkich etapach kształcenia do wykorzystania przez nich samych i nauczycieli do nauki zdalnej.

UCZEŃ NIEPEŁNOSPRAWNY W WIRTUALNEJ RZECZYWISTOŚCI. WYZWANIA I EFEKTYWNOŚĆ ZDALNEGO KSZTAŁCENIA UCZNIÓW Z TRUDNOŚCIAMI ROZWOJOWYMI W CZASIE PANDEMII COVID-19

W bloku „Kształcenie na odległość” zebrano materiały dotyczące kształcenia uczniów ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi. Zasoby zostały dostosowane do potrzeb uczniów z różnymi rodzajami niepełnosprawności. Wizualizacja ułatwia zrozumienie przekazu i opanowanie wiadomości. Bogatym źródłem inspiracji do realizacji działań w trybie pracy zdalnej jest praca Z. Czechowskiej i J. Majkowskiej „Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnej w szkole podstawowej. Zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze i kształcenie na odległość”. Autorki rekomendują wiele przydatnych rozwiązań, które po przeanalizowaniu, stosownym wyborze lub modyfikacji i uwzględnieniu możliwości psychofizycznych uczniów niepełnosprawnych z powodzeniem można adaptować do pracy z naszymi podopiecznymi. Zasoby Baamboozle specjaliści mogą wykorzystywać w terapii logopedycznej i podczas zajęć rewalidacyjnych ukierunkowanych na korekcję wad wymowy. Na zajęciach dydaktyczno-wyrównawczych można z ich pomocą prowadzić ćwiczenia językowe wspomagające zapamiętywanie części mowy czy rodzajów brył. Uczeń może korzystać z aplikacji w trybie nauki, wykonując konkretne ćwiczenia, ale także aktywować grę, która daje okazję do konkurowania z innymi uczestnikami. Zabawa i współzawodnictwo dodatkowo motywują dzieci do nauki i przyczyniają się do uzyskiwania przez nie wysokich wyników. Przykładowe karty do ćwiczeń można pobrać z bloga: <https://www.specjalni.pl/>⁵. Ponieważ wielu naszych podopiecznych potrzebuje wsparcia w zakresie komunikacji alternatywnej, można odwiedzić blog „Rozumiemy się bez słów”, <https://rozumiemysiebezslowpr.blogspot.com/>.

Wśród wielu dostępnych i przydatnych stron internetowych na uwagę zasługuje portal Eduzabawy (<https://eduzabawy.com/generatory/karty-pracy/>), który pozwala generować dyplomy, karty pracy do pisania po śladzie, zestawy ćwiczeń rozwijających logiczne myślenie, umiejętności matematyczne i inne⁶.

⁵ Czechowska Z., Majkowska J. *Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnej w szkole podstawowej. Zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze i kształcenie na odległość*, ORE, Warszawa 2020, s. 19.

⁶ *Ibidem*.

RELACJE, KOMFORT PSYCHICZNY, POCZUCIE BEZPIECZEŃSTWA

Mimo wymagań wynikających z zapisów prawa oświatowego, wbrew pozorom nie nauka i realizacja podstawy programowej okazały się najważniejsze w obliczu zagrożenia zdrowia. Priorytetem była dbałość o komfort psychiczny każdego dziecka, nieznana sytuacja może bowiem sprawić, że towarzyszyć jej będzie lęk i poczucie zagrożenia. Nie wolno nam lekceważyć tych emocji. Dajmy szansę na zadawanie pytań i swobodną rozmowę, która może ukoić napięcie spowodowane niewiedzą, a także zbyt dużym nasileniem informacyjnym. To, co dla nas wydaje się mało istotne, u dzieci może powodować lęk, histerię, symulowanie choroby, by zwrócić na siebie uwagę, wzrost temperatury ciała, a nawet eskalację zachowań niepoprawnych kontekstowo. Warto więc racjonalizować zadania, skupić się raczej na ich dozowaniu i kreatywnej formie. Możemy nagrać tutoriale, lekcje wideo, które wyślemy naszym uczniom. Pozwolą one na odsłuchanie i obejrzenie lekcji, stworzymy chociaż namiastkę kontaktu. Przykładem programu, który może posłużyć do nagrania tutorialu czy screencastu, jest Screencasting opisany na blogu <https://www.specjalni.pl/search/label/pomoce/>⁷.

Nauczanie zdalne lub hybrydowe uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych to wielkie wyzwanie. Tacy odbiorcy mają bardzo różne potrzeby i różne ograniczenia wynikające ze sposobów uczenia się, trudności sensorycznych, komunikacyjnych, z odbiorem przekazu. Nasze działania muszą być przemyślane, systemowe, nie szablonowe, ale zindywidualizowane. Nie ma rozwiązań uniwersalnych, ponieważ specyfika funkcjonowania dzieci i uczniów wymagających szczególnych oddziaływań edukacyjno-terapeutycznych jest tak różna, że aby właściwie i efektywnie zorganizować proces zdalnego nauczania, potrzeba po pierwsze spójności, planowości, korelacji i współpracy wszystkich nauczycieli oraz rodziców.

⁷ Przykłady rozmaitych pomocy i opis ich zastosowania znajdują się na blogu <https://www.specjalni.pl/search/label/pomoce/>, dostęp 15.04.2021.

ANNA ZGRZEBNIAK

Niebagatelne znaczenie ma również świadomość, że czas edukacji zdalnej jest czasem trudnym nie tylko ze względu na formułę prowadzonych zajęć, ale przede wszystkim z powodu cyfrowego przemęczenia. Wydłużony czas ekranowy, przetwarzanie informacjami, jak również izolacja od kolegów i koleżanek mogą obniżać samopoczucie psychiczne i fizyczne uczniów, a także rodziców i nauczycieli. Nie można zapominać o uwzględnieniu zagadnienia higieny cyfrowej, od której zachowania bezpośrednio zależy nie tylko jakość nauczania, ale przede wszystkim dobrostan psychiczny i fizyczny uczniów.

Pandemia i wynikająca z niej konieczność wdrażania zdalnej edukacji utwierdzają w przekonaniu, że trudne sytuacje rodzą kreatywność, przedsiębiorczość oraz mobilizują do uczenia się i poznawania nowych zjawisk. Nie dajmy się porwać nurtowi korzystania ze zbędnych narzędzi i aplikacji, a następnie wysyłania bez głębszej refleksji dzieciom opracowanych przez nas plików.

W czerwcu 2020 roku ukazał się raport z badań Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego „Edukacja zdalna w czasach COVID-19”. Stanowi on końcowe podsumowanie wyników badań, przedmiotem których stało się nauczanie zdalne, realizowane w polskich placówkach od marca 2020 z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość. Badanie trwało w dniach 4-15 czerwca 2020 roku za pomocą ankiety internetowej LIBRUS. Grupa respondentów to dyrektorzy, nauczyciele i uczniowie. Analiza uzyskanych wyników wykazała, że wśród zagrożeń pytani wymieniali przede wszystkim niskiej jakości sprzęt, brak dostępu do Internetu, ataki hakerów, ale także niski poziom kompetencji cyfrowych nauczycieli, brak umiejętności samodzielnej, systematycznej pracy uczniów, nadmierne kopiowanie, ułatwione ściąganie oraz brak kontaktów interpersonalnych z rówieśnikami i nauczycielem. Niektórzy uczniowie wskazywali jeszcze względy zdrowotne: choroby oczu, wady postawy, otyłość⁸.

W kontekście uzyskanych wyników istotne wydaje się wdrażanie edukacji zdalnej, w której dbałość o relacje jest priorytetem. Przede wszystkim chodzi tu o relacje nauczyciel-uczeń i relacje rówieśnicze. Dbłość o nie oznacza wiedzę metodyczną związaną z wykorzystaniem narzędzi edukacji zdalnej, w tym z optymalnym wykorzystaniem możliwości komunikacji zapośredniczonej. To samo dotyczy komunikacji między osobami dorosłymi – zarówno w relacjach zawodowych nauczycieli (relacje z dyrektorem, w radzie pedagogicznej), jak i w kontaktach z rodzicami.

Istotna jest także troska o zdrowie psychiczne uczniów, która powinna oznaczać udzielanie wsparcia społecznego oraz w wymagających tego przypadkach udzielanie pomocy profesjonalnej ze strony odpowiednich osób i instytucji (lekarze, psychologowie, pomoc społeczna, policja, sąd). W wielu przypadkach pomoc taka obejmować musi nie tylko samych uczniów, ale także ich rodziny. Szczególna troska powinna dotyczyć uczniów, których relacje domowe w warunkach izolacji pogarszają się. Takich uczniów, którzy byli skazani na ciągłe przebywanie z rodzicami i opiekunami i oceniających, że ich relacje pogorszyły się, było 13%. To właśnie na nich wszelkie problemy związane z pogarszającymi się relacjami mogły silniej wpywać negatywnie⁹.

My, pedagodzy specjaliści, mamy misję szczególną i niebywały obowiązek dostosowania warunków, metod i form pracy z podopiecznymi w taki sposób, aby uczniowie ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi nie czuli się w czasie zdalnego nauczania osamotnieni, przytłoczeni wymaganiami, pozbawieni możliwości nabywania nowych umiejętności funkcjonalnych i doskonalenia już nabytych. Naszym przewodnikiem jest zawsze uczeń niepełnosprawny. ●

⁸ Plebańska M., Szyller A., Sierńczewska M. *Edukacja zdalna w czasach COVID-19. Raport z badania*, Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2020, s. 53.

⁹ Ptaszek G., Stunża G.D., Pyżalski J., Dębski M., Bigaj M. *Edukacja zdalna: co stało się z uczniami, ich rodzicami i nauczycielami?* Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2020.